

فرهنگ گیلکی

بوسار

کوشش:
علی‌اکبر مایانی گروسی

سرشناسنامه: مرادیان گروسی، علی اکبر ۱۳۰۷ -
 عنوان و پدیدآور: فرهنگ گیلکی بوسار/ به کوشش علی اکبر مرادیان گروسی.
 مشخصات نشر: رشت، فرهنگ‌ایلیا، ۱۳۹۴.
 مشخصات ظاهری: ۲۲۱ ص.
 شابک: ۸-۴۶۱-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
 موضوع: گیلکی -- واژه‌نامه‌ها -- فارسی
 رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۴ ۳۴م ۹۳ گ / PIR ۳۲۶۸
 رده‌بندی دیویی: ۳ / خ ۹ فا ۴
 شماره کتابخانه ملی: ۳۱۵۴۷۴۹

- فرهنگ گیلکی بوسار • به کوشش: علی اکبر مرادیان
- ویراستار: بهرام کریمی
- چاپ نخست: ۱۳۹۵ • شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه • شماره نشر: ۵
- نسخه‌پردازی و آماده‌سازی: کارگاه نشر فرهنگ‌ایلیا • صفحه‌آرایی: وحید باقری
- همه‌ی حقوق این کتاب محفوظ است.
- شابک: ۸-۴۶۱-۱۹۰-۹۶۴-۹۷۸
- نشر فرهنگ‌ایلیا؛ رشت، خ آزادگان، جنب دبیرستان بهشتی، خ صفایی، خ حاتم، شماره ۳۹
- تلفن: ۳۳۳۴۷۳۳ ۳۳۳۴۷۳۲ -۰۱۳ • دورنگار: ۳۳۳۳۱۸۲۸ -۰۱۳

Email: nashreilia@yahoo.com

www.farhangeilia.ir

فهرست مطالب

۹.....	یادداشت رزم هنری گیلان
۱۱.....	مقدم ویراست
۱۵.....	پیش گب
۱۷.....	آوانوشت
۱۹.....	واژه نامه
۱۶۱.....	گروهی از واژه گان فارسی گیلد
۱۶۹.....	سفری با یک واژه گیلکی رشتی
۱۷۳.....	در تطبیق واژه ها
۱۸۳.....	گروهی از واژگان تاتی و گیلکی
۱۹۶.....	گویش قمی - گیلکی
۲۰۰.....	واژگان سیستانی - گیلکی
۲۰۵.....	واژه مشترک گیلکی - لری
۲۱۰.....	گروهی از واژه های دخیل و شبه دخیل در زبان گیلکی
۲۱۱.....	واژگانی از کتاب ترکتازان هند اثر قویم
۲۱۰.....	واژگانی از کتاب لغت فرس، اثر ابومنصور احمد بن علی اسدی توسی
۲۱۱.....	گروهی از واژگان کازرونی (شیرازی) - گیلکی
۲۱۴.....	گیلکی قرن ششم و هفتم از کتاب شعر پیر شرفشاهدولایی
۲۱۸.....	گروهی از واژگان باستانی، پهلوی، کردی مشترک با گیلکی امروز

یادداشت حوزه هنری گیلان

صرف نظر از حشّه‌ی دامنه‌داری که گاه زبان را با گویش یکی دانسته و گاه متفاوت؛ گویش ماءِ سرمنه به طور بالقوه، پتانسیل گسترده کردن زبان معیار را در خود دارند و با توجه به دایره‌ی واژگانی متفاوت از زبان معیار، گاه می‌توانند منبع تغذیه‌ای برای آن محسوب شوند، به ویژه که امروزه توجه به خرده فرهنگ‌ها در آثار ادبی و هنری اقبال عامری یافته است. شاهد مثال این ادعا، آثار داستانی، شعری و سینمایی تراوانی است که پدیدآورندگان آن کوشیده‌اند رنگ و لعابی محلی به آثارشان بدهند و با بهره‌گیری از گویش‌ها و فضاهای بومی، شکل متفاوت‌تری از کار هنری ارائه کنند.

اما این تنها سهم هنر است که همیشه بخشی از وظایف اجتماعی را (چه خواسته چه ناخواسته) به دوش می‌کشد، و در بخش‌های دیگر، قنیه کلی متفاوت است. حضور پررنگ و فراگیر زبان معیار، در پایگاه‌های سیاه و سفیدی و رسانه‌ای، چه بسا نظر کاربران و سخن‌گویان بخش بومی را ناخواسته به خود معطوف کرده، سبب می‌شود این بخش از جامعه به طور ناخودآگاه برتری زبان معیار را پذیرفته و دست‌کم در حد یک «پرستیژ» یا «کلاس» اجتماعی از گویش محلی به سوی زبان معیار فاصله بگیرند.

با این تفصیل، گویش‌های بومی که بسیاری از سنت‌ها و عرف و عادات

معقول منطقه‌ای از طریق آن محفوظ می‌ماند، به طریق اولی، باید حفظ و نگه‌داری شوند. بنابراین حفظ گویش‌های بومی، ضمن در نظر گرفتن تنوع زبانی جامعه، اولاً باعث تداوم آیین‌ها، سنت‌ها و رسوم معقول و صحیح بومی - منطقه‌ای خواهد شد، ثانیاً منبع عظیمی از واژگان، اصطلاحات، تعابیر و ضرب‌المثل‌ها و... را که به طور بالقوه، برای بقای زبان معیار ضروری است، محفوظ خواهد داشت. طبعاً یکی از راه‌های ثبت گویش‌ها از نظر علمی، جمع‌آوری و تدوین واژگان آن است.

استاد علی‌ادب مرادیان گروسی که اکنون دهه‌ی نهم از عمر پربرکت خویش را می‌گذراند، نتیجه‌ی چند دهه پژوهش در زبان مادری (با تأکید به گویش مرکزی) را در این و نه‌نامه گردآورده است. امید است با ارائه‌ی این اثر، حوزه هنری گیلان گامی دیگر برای حفظ زبان‌های بومی و سپردن آن به نسل حاضر برداشته باشد.

مقدمه‌ی ویرانه‌تار

از شاخصه‌های اثر حاضر می‌توان به مصدرهای گردآوری شده در آن اشاره کرد. مصدرهایی در ذخیره‌ی واژگانی زبان گیلکی وجود دارند که متأسفانه تا کنون به آن‌ها پرداخته نشده و یا در "مجموع ثبت نگردیده‌اند". غالب این مصدرها در حوزه‌هایی از جغرافیای کیلان که در آن حوزه‌ها، کار گردآوری و پژوهشی کمتری صورت پذیرفته است، یافت می‌شوند. هر چند فرهنگ‌نامه‌ی حاضر، واژگان زبان گیلکی در جغرافیای غرب کیلان را تحت پوشش قرار می‌دهد - که از غالب گویش‌های آن گردآوری‌های ارزشمندی صورت گرفته است - اما از نکات حائز اهمیت این فرهنگ‌نامه این است که در آن مصدرهایی ثبت و ضبط گردیده‌اند که در دیگر فرهنگ‌نامه‌های زبان گیلکی به آن‌ها اشاره‌ای نشده است. همین نکته به تنهایی به ارزش اثر حاضر بی‌مهران قابل‌توجهی می‌افزاید و آن را از سایر فرهنگ‌نامه‌های مشابه متمایز می‌سازد.

در ویراستاری این اثر، تلاش شده است تا متنی یک‌دست در اختیار خواننده قرار گیرد. جدا از ویراستاری، تصحیح‌هایی نیز در متن صورت گرفته است. در تصحیحات انجام شده، تلاش شد تا خدشه‌ای به چهارچوب اثر و جنبه‌های مستتر در آن (روش تحقیق، سبک نگارش، نگرش گردآورنده به متن

حاضر) وارد نشود و ردپایی جز ردپای گردآورنده در آن دیده نشود. بدین ترتیب سعی بر آن بود که تصحیح‌های انجام شده در بافت اثر حاضر، تا جای ممکن مستتر بمانند، حال آنکه اگر قرار بود ویرایشی کامل انجام گیرد، ساخت جدید و متفاوتی پدید می‌آمد که در آن صورت، دیگر وابسته به هویت قلم و نگرش گردآورنده‌ی اثر نبود.

طی مراحل ویراستاری این اثر، موارد زیر اعمال شد:

شبه‌ی نکره، واژگان گیلکی یکدست گردید.

غالب عبارات در توسط ویراستار به متن اصلی اضافه شده‌اند، داخل قلاب [قرار گرفته‌اند.

هر جا که صورت جمع به اسم به عنوان مدخل آمده بود، آن مدخل حذف گردید و به صورت تریبی در ادامه‌ی مدخل آن اسم آورده شد. هم‌چنین اگر مشتق‌های صرفی یک مصدر، به عنوان یک مدخل مستقل عنوان شده بود، چنین مدخلی نیز حذف و به ادامه‌ی مدخل مصدر مربوط اضافه شد. مثال: مدخل «دوخوفت» حذف و به شرح مدخل «خوفتن» اضافه شد.

در ذیل مدخل برخی از مصدرها، صرف‌انها در زبان‌های متفاوت نیز ثبت شده بود که از آوردن آن خودداری شد، چون در آن صورت باید برای تمامی مصادر اعمال می‌شد و چه بسا حفظ این قسمت‌ها بر حسب اثر به میزان قابل ملاحظه‌ای می‌افزود. هم‌چنین باید خاطر نشان کرد که صرف این مصدرها - در صورت لزوم - نیازمند دقتی دیگر با شرحی دیگر است. اگرچه مؤلف در قسمت پایانی این فرهنگ‌نامه، در بخشی با عنوان «سفر با یک واژه‌ی گیلکی رشتی در زمان»، گردآورنده اثر، نمونه‌هایی از صرف مصادر گیلکی ارائه کرده است.

تعداد قابل توجهی مدخل از زبان کردی در متن کتاب وجود داشت که به

جهت حفظ شاخصه‌های کلی متن، برخی از مدخل‌های کردی به همان صورت در متن حفظ گردیده است. مثال: هورگیلای. هورگیلان.

تعداد محدودی ضرب‌المثل و اصطلاح به عنوان مدخل آورده شده بود، که برای یکسان‌سازی اثر از آوردن آن‌ها خودداری شد.

در این اثر، وجه تسمیه‌های متعددی گنجانده شده بود که از آوردن برخی از آن‌ها به دلیل عدم ارائه‌ی سند محکم و مستدل خودداری شد. (مانند: آج بیشه = بیشه گ‌سنگان (گردآورنده محترم، واژه آج را ترکی و برابر واژه گرسنه دانسته‌اند. حال آنکه آج واژه‌ای گیلکی و نام نوعی درخت است). البته نمونه‌هایی از این وجه تسمیه‌ها، برای حفظ امانت و همچنین آگاهی یافتن از نگرش گردآورنده اثر، از متن کتاب حذف نشده است.

آوانگاری واژگان بر اساس آئین‌نوی پیشنهادی گردآورنده‌ی اثر - که در جدولی در ابتدای کتاب گردآوری شده - انجام شده است.

توضیحات دایرةالمعارفی درباره برخی واژگان که غیرضروری می‌نمود، برای یکسان‌سازی اثر حذف شد.

اثر ارزشمند حاضر، دریچه دیگری است به گستره زیاده گیلکی، زبانی که فراز و فرودهای تاریخ را پیموده و هنوز زنده است.

ویراستاری اثر حاضر را به تمام ویراستاران کوشا و بی‌حاشای سرزمین تقدیم می‌کنم.

بهرام کریمی

پیش‌گفت

با احترام به نویسندگان و پژوهشگران سترگ گیلان‌شناس و دیگر گیلان‌دوستان، به‌ویژه:

۱. استاد منوچهر سیدمهدی که نخستین فرهنگ گیلکی را به زیور چاپ آراست.
۲. روانشاد جهانگیر سیدپور که در شناخت و شناسایی گیلانی سر از پا نمی‌شناخت.
۳. روانشاد محمود پاینده‌ی سَنَگَر دی. که با فرهنگ گیل و دیلم وی شرق گیلان درخشید.
۴. روانشاد احمد مرعشی که با دانشنامه‌ی گیلکی خود جاودانه ماند.
۵. مسعود پورهادی خمایی، و پژوهش‌های وی در باره‌ی زبان‌شناسی گیلکی.
۶. استاد فریدون نوزاد که با فرهنگ گیلکی گیله‌گرا به فرهنگ گیلکی غنا بخشید.
۷. جعفر بخشی‌زاد محمودی که فرهنگ گیلکی را نوشت.
۸. علی عبدلی برای کارهای بزرگ تالش‌شناسی‌اش.
۹. دکتر حمید حاجت‌پور که پژوهش درباره‌ی شاخه‌ای از زبان تالشی (خوشابِر) را پی گرفت.
۱۰. رقیه رادمرد و محمود رنجبر که در گویش‌شناسی گالشی کارهایی ارزشمند دارند.

۱۱. و پژوهندگانِ تک‌نگاری که در مجله‌ها، هفته‌نامه‌ها و جنگ‌های هنر و ادبیات بومی مانند کادح، نقش‌قلم، فضیلت، هاتف، گیلان امروز، گیله‌وا، گیل‌بانو و ... آثاری را به یادگار نهاده‌اند. کسانی چون: محمدعلی جعفری دوآب‌سری (فرهنگ عامه رودبار)، حسین شهاب کومله (فرهنگ عامه کومله)، دکتر سیدحسین تائب (واژه‌نامه طب سنتی گیلان، گیل تجربه).

با ادای دین به آثاری چون:

• مستان سر زبان و ادبیات تاتی، اثر علی محمدآقا علیخانی

• دوازده گاه بهار، اثر عبدالرحمان عمادی

• فرزندان خفت و ناخلف، اثر محمدحسین خدایاری

و دیگر بزرگانی که زوئتا، پژوهشی در زمینه‌ی گیلان‌شناسی انجام دادند و سر به آسمان دارند. و با سپاس از دوست بن‌گوارم جناب فرامرز کوچکی‌زاد که مرا در انجام این کار یاری رساند.

علی‌اکبر مرادیان گروسی